

LIMBURG

Unie van Zelfstandige Ondernemers

TWEEDE INVESTERINGSRAPPORT

Bedrijfsinvesteringen in Limburg

13 APRIL 2016

Dit rapport is gebaseerd op de resultaten van een bevraging door UNIZO Limburg en VKW Limburg uitgevoerd tussen 17 en 24 maart 2016. De verwerking in dit rapport houdt rekening met de volledige antwoorden van 446 Limburgse ondernemers en bedrijfsleiders.

Conclusies

Algemeen

- **2 op de 3 bedrijven in Limburg (65%) plannen de komende 12 maanden investeringen. Een sterker resultaat dan een jaar geleden, toen slechts 60% aangaf te willen investeren.**
 - **In de productiesector ligt de investeringsplanning het hoogst**, met 8 op de 10 investerende productiebedrijven in het komende jaar. In de **detailhandel** plannen vandaag 6 op de 10 investeringen in hun zaak, een **sterke toename** ten opzichte van de 45% vorig jaar.
 - De **investeringsplannen nemen toe naarmate het bedrijf groter wordt**, van 1 op 2 investerende bedrijven met minder dan 10 werknemers tot maar liefst 95% bij de bedrijven met meer dan 250 werknemers. **De toename van de investeringsplannen zit in vergelijking met vorig jaar bij de kleine en middelgrote bedrijven tot 100 werknemers.**

Investeringsplanning in materiële en immateriële vaste activa

- Wat opvalt is dat er in vergelijking met een jaar geleden veel meer geïnvesteerd wordt in uitrusting en machines en minder in rollende materieel en online-applicaties.
 - De **populairste investeringspost** is inderdaad de niet-verbruiksgoederen geworden: **uitrusting, machines, productielijnen, meubilair, ...** voor bijna **3 op 4** Limburgse ondernemingen met investeringsplannen. Vorig jaar investeerden slechts 6 op 10 bedrijven in deze post. Een opvallende stijging dus, vooral door een aanzienlijke **toename van uitbreidingsinvesteringen**. Telkens ongeveer **6 op 10** investerende bedrijven voorzien geld voor **software** (meer uitbreidings- dan vervangingsinvesteringen) en **ICT-infrastructuur** (meer vervanging dan uitbreiding). Ook hier is een **stijging** merkbaar van het aandeel van de **uitbreidingsinvesteringen**.
 - **Veel minder wordt het komende jaar geïnvesteerd in rollend materieel en het wagenpark.** Hoewel nog steeds goed voor 1 op 2 investerende bedrijven is dit duidelijk lager dan de 7 op 10 van vorig jaar, toen goed voor de eerste plaats). Het aandeel vervangingen is hier bovendien stijgend en dubbel zo groot als de uitbreidingen.
 - **1 op 3** investeert in **online applicaties en e-commerce**, met drie keer zoveel uitbreidings- als vervangingsinvesteringen. Ook deze categorie kent een terugval, van ca. 1 op 2 vorig jaar. De uitbreidingsinvesteringen liggen hier wel vijf keer hoger dan de geplande vervangingsinvesteringen.
 - En wat de baksteen in de maag van de Limburgse ondernemer betreft:
 - **4 op 10** bedrijven investeren in **bedrijfsgebouwen op de huidige locatie**.
 - **16%** van de investerende bedrijven plant één of meer **bijkomende locaties**. Voor 6 op de 10 gebeurt dit in Limburg, 1 op 3 gaat Vlaanderen in en 1 op 4 gaat op een Europese expeditie. Bijna 1 op 10 overweegt een locatie elders in de wereld.
 - **13%** tenslotte voorziet een **verhuis naar een nieuwe locatie**.
- Van alle Limburgse bedrijven wil 1 op 4 het komende jaar uitbreiden, hetzij op de huidige locatie, hetzij met bijkomende vestigingen.**
- Ondanks inspanningen om de loonkostenhandicap te verlagen, overweegt nog steeds **2 op 10** Limburgse ondernemingen een al dan niet gedeeltelijke delokalisatie. Het gevaar op een

delokalisatie van activiteiten is het grootste bij **dienstenbedrijven** (1 op 4) en **productiebedrijven** (bij 3 op 10) en bij **grote bedrijven vanaf 100 werknemers** (1 op 3).

- In **3 op 10 bedrijven** die investeren in (im)materiële vaste activa wordt **bijkomende tewerkstelling gecreëerd**. Dat is iets hoger dan de 26% van vorig jaar. Bij 6 op de 10 blijft het personeelsbestand status quo na de investering.
- **1 op 5** van de Limburgse bedrijven kijkt actief uit naar **opportuniteiten om door overname van andere bedrijven te groeien**.

Andere investeringen

- Het Limburgs bedrijfsleven investeert daarnaast in uiteenlopende andere plannen. Vooral op **vorming en opleiding** (bij 7 op 10 bedrijven) wordt het **komende jaar extra ingezet** (van 65% naar 71%).
- Ook **marketing & sales en communicatie (bij 6 op 10)** en **innovatie** (onderzoek & ontwikkeling, nieuwe producten, nieuwe diensten, - bij **4 op 10**) scoren hoog.
- **Meer dan 1 op de 4** Limburgse bedrijven investeert in het **vergroten van het personeelsbestand, los van andere investeringen**. Ook hier zien we een **duidelijke stijging t.o.v. een jaar geleden** (van 20% naar 27%).
- **Internationalisering** blijkt opnieuw nog te weinig bovenaan de Limburgse bedrijfsagenda te staan, met **1 op 4** Limburgse bedrijven die hierin investeren.
- **Strategisch advies, strategievorming en het inhuren van managementconsultancy** staat bij slechts **1 op 10** bedrijven op de agenda in het komende jaar.

Redenen om te willen of durven investeren

- De bedrijven die in het komende jaar willen investeren, doen dit in de eerste plaats op basis van een **duidelijke groeiambitie: voor bijna 7 op 10 Limburgse bedrijven** geeft dit de doorslag.
- Voor **1 op 4 bedrijven** is vandaag investeren een opportuniteit omwille van de **lage rentestand**, voor 1 op 5 is het een **noodzaak na een lange investeringsstop**. Voor nog eens 1 op 5 zijn **verbeterende marktomstandigheden in de sector** ook een reden om meer of sneller te investeren.

Obstakels

- De **onzekere economische toestand** blijft, ondanks verbeterende marktomstandigheden het belangrijkste obstakel om niet of minder te investeren. Dat is voor meer dan **4 op 10** bedrijven het geval. Vorig jaar was dit echter zo bij bijna 6 op 10 bedrijven. Deze onzekere economische toestand speelt iets meer bij bedrijven die (nog) niet investeren dan bij bedrijven die de investeringsbeslissing al genomen hebben. Er zit bijgevolg bij onze bedrijven nog veel potentieel om te investeren.
- Voor **4 op 10** bedrijven zijn de **te hoge fiscale en sociale lasten** nog altijd een obstakel. Vorig jaar was dit cijfer nog 1 op 2. Voor de bedrijven met investeringsplannen staat de loonkost als obstakel op de eerste plaats, ruim hoger dan de onzekere economische toestand.
- **Onvoldoende eigen middelen** worden door **1 op 3** bedrijven vermeld. Moeizame externe financiering of te strenge kredietvoorwaarden zijn echter wat minder problematisch geworden (van 15% naar 9% van de bedrijven).
- **Politieke stabiliteit en rechtszekerheid** voor ondernemers is ook essentieel, en wordt door **1 op 4** respondenten als hinderpaal benoemd, ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar. Een **instabiele**

sociale toestand veroorzaakt door vakbondsacties en stakingen valt als vermeld obstakel terug van 3 op 10 naar nog **1 op 10** bedrijven.

- De **administratieve overlast stijgt van 15% naar 20%**, en **te lange vergunningsprocedures worden apart vermeld door 1 op 10 ondernemingen**. Vooral de investerende bedrijven hebben last van deze administratieve kopzorgen.

Noodzakelijke maatregelen

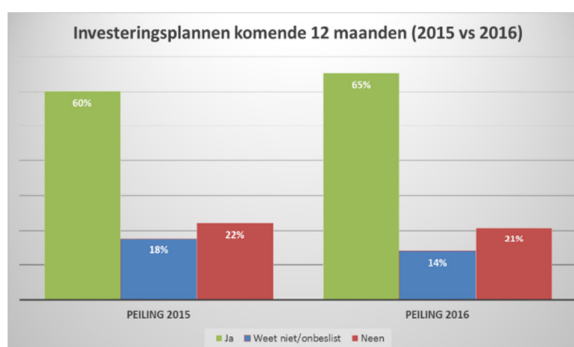
- Limburgse bedrijven zien **1 absolute prioriteit** voor de overheden om investeringen te stimuleren: **7 op 10 bedrijven hameren op een algemene en permanente loonlastenverlaging voor al het personeel. De beloofde inspanningen voor de tax shift worden wel gewaardeerd**, getuige de lichte daling van deze knelpunt. Maar de boodschap aan de overheid blijft evenwel duidelijk: **loonlasten verlagen doet investeren**.
- Voor 1 op 3 bedrijven kunnen **investeringssteun in de vorm van subsidies** en voor 1 op 4 ook **andere gerichte subsidies** (KMO-Portefeuille, export- en innovatiesteun, opleidingssteun) een duwtje in de rug zijn. Eveneens voor **1 op 4** is een **tijdelijke loonlastenverlaging voor de extra gecreëerde arbeidsplaatsen** wenselijk.
- De **vrijstelling/korting voor de aanwerving van de eerste (6) werknemers** is een nieuwkomer in de lijst, voor **1 op 6**. Opmerkelijk, aangezien de POL-bevraging gehouden wordt onder Limburgse bedrijven die al personeel in dienst hebben. Het is dus wel duidelijk dat bedrijven met personeel het belang van een dergelijke maatregel onderschrijven.
- Overige maatregelen worden minder vermeld: een **specifieke loonlastenverlaging voor lage lonen, kortingen voor de aanwerving van kansengroepen, waarborgstellingen** door de overheid om financiering te vergemakkelijken en investeringssteun in de vorm van **achtergestelde leningen** (terug te betalen) zijn duidelijk minder in staat om bedrijven extra te doen investeren.

1. Algemene investeringsplannen in het komende jaar

Algemeen

In 2 op 3 bedrijven in Limburg (65%) staan de komende 12 maanden investeringen gepland. Dat is een sterker resultaat dan bij een gelijkaardige peiling een jaar geleden, toen slechts 60% van de Limburgse bedrijven aangaf te willen investeren.

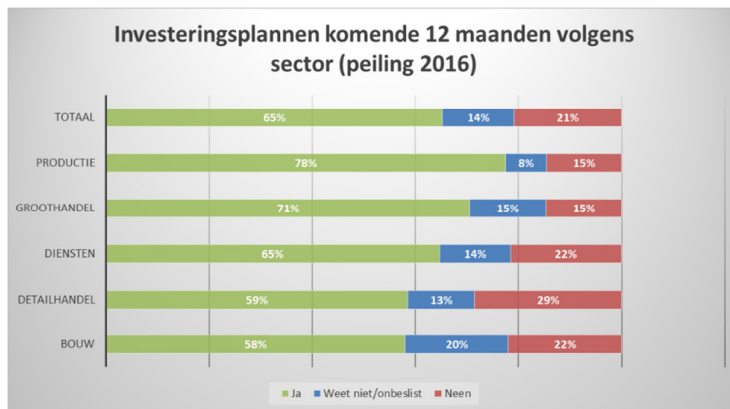
Het begrip 'investeringen' wordt ruim gehanteerd: het gaat van investeringen in materiële en immateriële vaste activa tot en met strategievorming, innovatie, internationalisering, marketing & sales, vorming & opleiding, De geplande investeringen in de verschillende rubrieken worden verderop in dit rapport apart besproken.

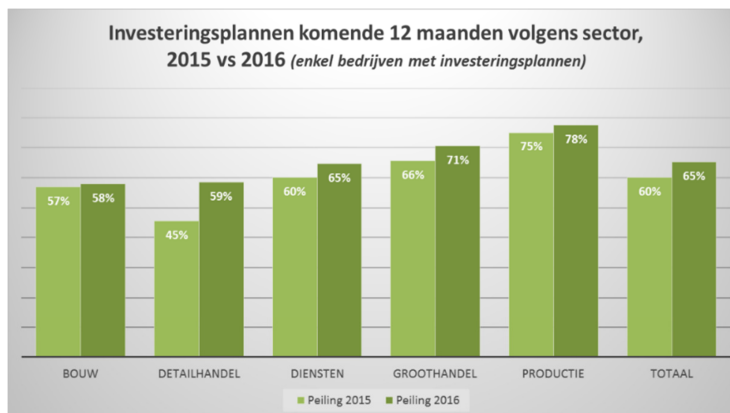
Ruim 1 op 6 bedrijven (14%) heeft nog geen definitieve beslissing genomen over het al dan niet investeren, en **slechts 1 op 5** bedrijven (21%) geeft aan **geen investeringen** te plannen in het komende jaar. In totaliteit zal dus 65 à 80% van de Limburgse bedrijven het komende jaar investeringen uitvoeren.

Volgens sector

In de productiesector ligt de investeringsplanning het hoogst: **bijna 8 op 10 productiebedrijven investeren zeker in het komende jaar** (78%, een lichte toename in vergelijking met de 75% van vorig jaar). De investeringsplannen voor de groothandel (71%, vorig jaar 66%) komen op de tweede plaats, de diensten (65%, een stijging t.o.v. de 60% van vorig jaar) volgen het gemiddelde.

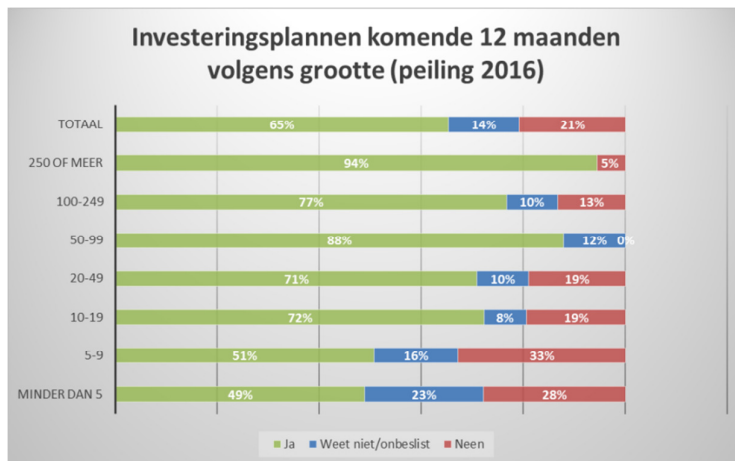

In de bouw en de detailhandel is de investeringsbereidheid minder groot en plannen gemiddeld 6 op 10 bedrijven investeringen in hun zaak. **De detailhandel kent hiermee wel uitgesproken groei in vergelijking met een jaar geleden**, toen nog slechts 45% investeringsplannen had. In de detailhandel vinden we wel nog de grootste groep van 'onbesliste' bedrijven (29%).

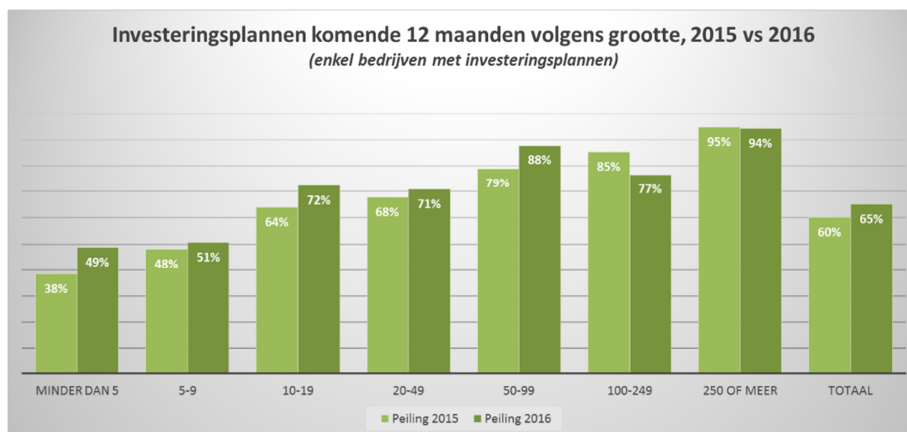
Volgens grootte

Volgens grootte van het bedrijf is het duidelijk dat de **investeringsplannen toenemen naarmate het bedrijf groter is**. Bij de bedrijven met minder dan 10 werknemers geeft ongeveer 1 op 2 bedrijfsleiders aan te zullen investeren in het komende jaar, terwijl dat cijfer in de bedrijven met meer dan 250 werknemers oploopt tot maar liefst 94%.

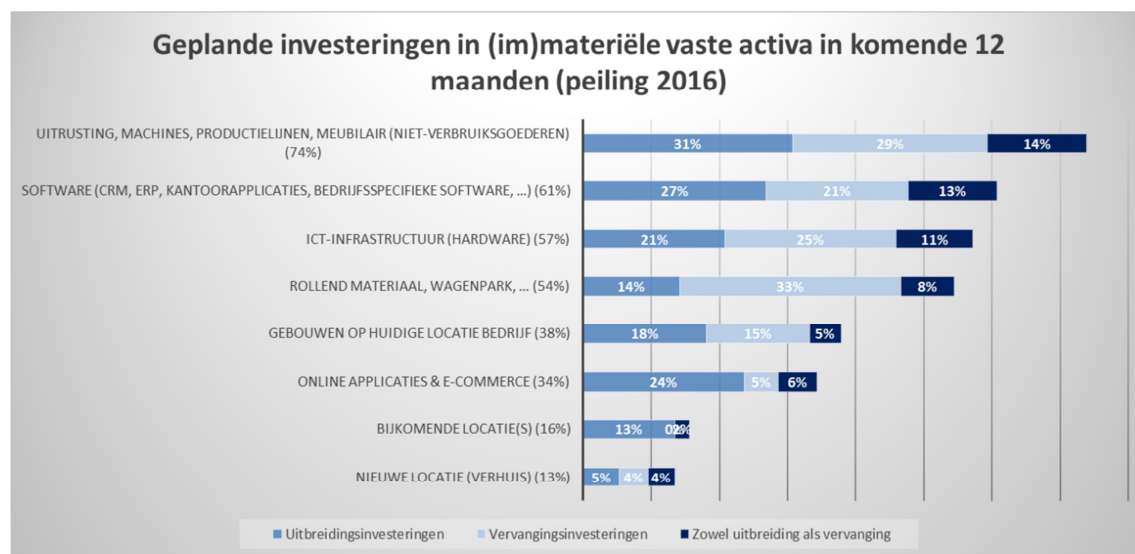
In vergelijking met de peiling van vorig jaar, valt het op dat de **toename van de investeringsplannen toe te wijzen valt aan de kleine en middelgrote bedrijven tot 100 werknemers**. De 3 categorieën met de grootste groei zijn de bedrijven met minder dan 5 werknemers (van 38% met investeringsplannen naar 49%), de bedrijven met 10 tot 19 werknemers (van 64% naar 72%) en de bedrijven met 50 tot 99 werknemers (van 79% naar 88%).

De investeringsplannen bij de grotere bedrijven dalen licht, maar blijven nog wel opmerkelijk hoog: bij de bedrijven met 100-249 werknemers van 85% naar 77%. Bij de bedrijven met meer dan 250 werknemers blijft het investeringsritme quasi constant, van 95% naar 94%.

2. Investerings in materiële en immateriële vaste activa

Bij de Limburgse bedrijven die in het komende jaar investeren, zijn er alvast heel wat uiteenlopende investeringen voorzien in vaste activa. **Wat opvalt is dat er in vergelijking met een jaar geleden veel meer geïnvesteerd wordt in uitrusting en machines en minder in rollende materieel en online-applicaties.**

- De **populairste investeringspost** zijn niet-verbruiksgoederen: **uitrusting, machines, productielijnen, meubilair,** Bijna **3 op 4** Limburgse bedrijven voorzien hier in het komende jaar geld voor. Vorig jaar stond deze post pas op de derde plaats, goed voor ruim 6 op 10 investerende bedrijven. Een opvallende stijging dus, vooral door een **aanzienlijke toename van uitbreidingsinvesteringen**: ging het een jaar geleden nog hoofdzakelijk om vervangingsinvesteringen (van 37% naar 29%) dan is er nu duidelijk sprake van veel meer uitbreidingsinvesteringen (van 13% naar 31%). Investerings in **software** (ERP, CRM, kantoorapplicaties, bedrijfsspecifieke software, andere, ...) staan bij **6 op 10 investerende bedrijven** (61%) op het menu. Dit is hetzelfde niveau als vorig jaar. Maar ook hier is een stijging merkbaar van het aandeel uitbreidingsinvesteringen, dat daardoor hoger komt te liggen dan de vervangingsinvesteringen.
- ICT-infrastructuur** (hardware: toestellen en netwerken) staan bij iets minder dan **6 op 10** ondernemers en bedrijfsleiders op de planning (57%), eveneens op hetzelfde niveau als vorig jaar. Hier is het aandeel van de vervangingsinvesteringen stijgend en in tegenstelling tot een jaar geleden groter dan de uitbreidingsinvesteringen.
- De nummer 1 van vorig jaar, **het rollend materieel en het wagenpark**, vinden we nu pas terug op de vierde plaats. Nog iets meer dan **1 op 2** van de Limburgse ondernemingen (54%) met investeringsplannen zetten hier het komende jaar geld voor aan de kant. Vorig jaar gingen nog 7

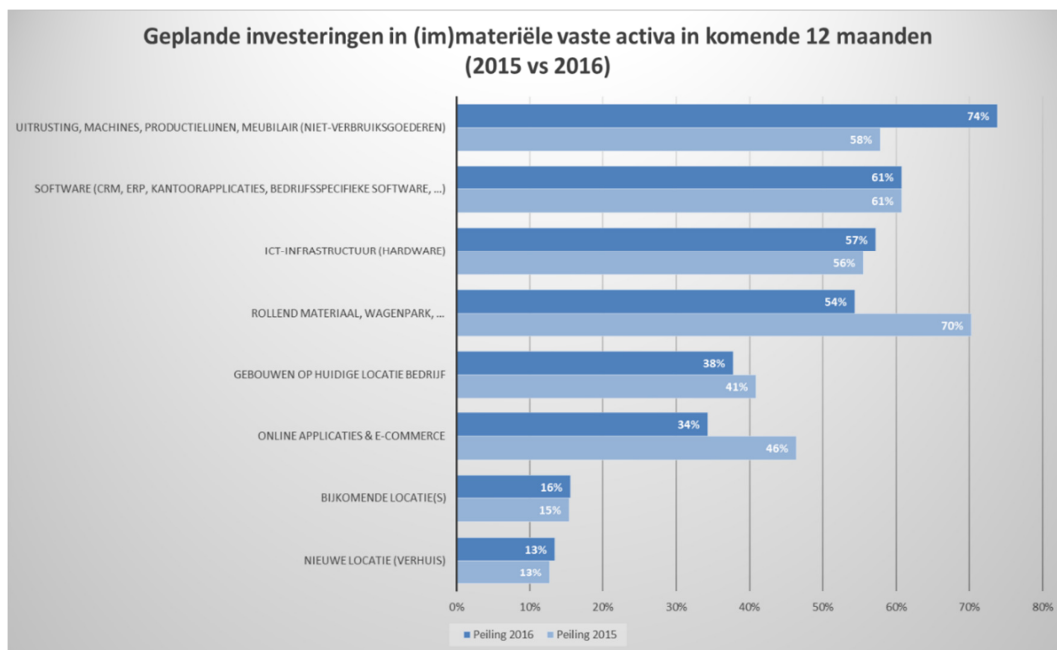
op 10 bedrijven hierin investeren. Het aandeel vervangingsinvesteringen is dubbel zo groot als de uitbreidingsinvesteringen.

- Nog een terugval is er voor **online applicaties en e-commerce**: 1 op 3 Limburgse bedrijven voorzien hier investeringen (34%), waar dit vorig jaar bijna 1 op 2 bedrijven was (46%). Wel gaat het in hoofdzaak om uitbreidingsinvesteringen (24% + 6% zowel uitbreiding als vervanging).

Drie soorten van investeringen in bakstenen nemen we samen:

- **4 op 10** bedrijven investeren in **hun bedrijfsgebouw(en) op de huidige locatie**. In de helft van de gevallen gaat het om vervangingsinvesteringen. De andere helft, **ruim 2 op 10 Limburgse bedrijven, wil in het komende jaar uitbreiden** op hun huidige locatie. **16%** van de investerende bedrijven plant **(een) bijkomende locatie(s)**, uiteraard in hoofdzaak om te kunnen uitbreiden. In totaal voorziet dus 36% van de investerende bedrijven een uitbreiding (huidige locatie of elders). Rekening houdend met alle Limburgse bedrijven (inclusief zij die niet investeren of nog twifelen) kunnen we zeggen dat **1 op 4 Limburgse bedrijven het komende jaar uitbreiding plant**.
- En **13%** tenslotte voorziet een **verhuis naar een nieuwe locatie**. Uitbreidingsplannen geven hier niet altijd de doorslag: voor 4% gaat het louter om vervanging, nog eens 5% geeft aan dat het ook een uitbreiding betreft.

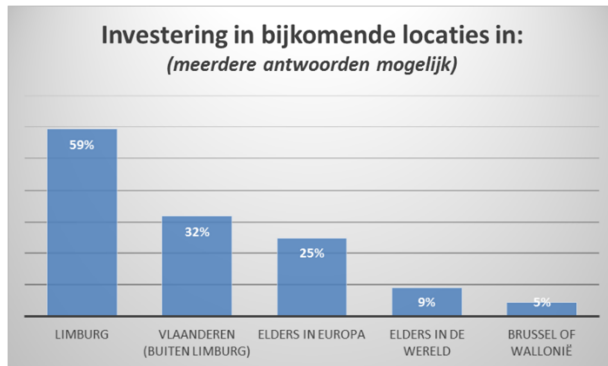
Deze drie investeringscategorieën zitten allemaal op een vergelijkbaar niveau als een jaar geleden.

2.1. Limburgse bedrijven met investeringsplannen op bijkomende locaties

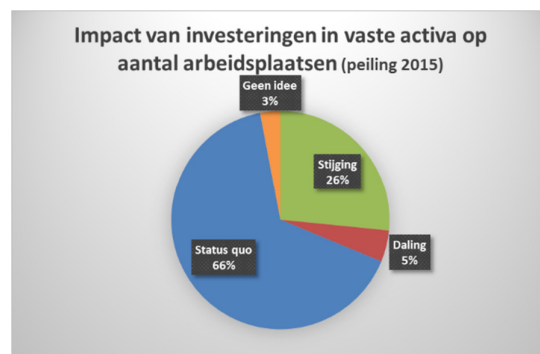
Bij de ondernemingen die investeren in bijkomende locaties, is het opvallend om vast te stellen dat **6 op 10 bedrijven in Limburg blijven**.

Bijkomende locaties zijn er echter ook veelal op gericht om het marktgebied te kunnen verruimen: 1 op 3 trekt Vlaanderen in (32%), 1 op 4 gaat op een Europese expeditie (25%) en (maar) 1 op 10 trekt de wijde wereld in (9%). Deze percentages zijn vergelijkbaar met die van een jaar geleden.

2.2. Impact van investeringen in vaste activa op de tewerkstelling

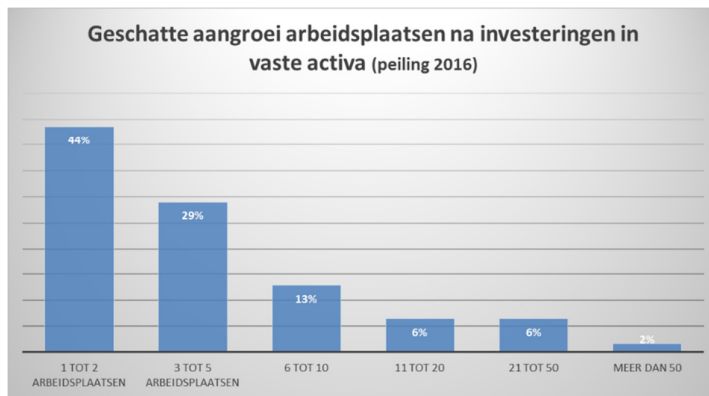
In **3 op 10 bedrijven** die investeren in (im)materiële vaste activa wordt ook **bijkomende tewerkstelling gecreëerd**. Bij 6 op 10 blijft het personeelsbestand status quo na de investering, of zorgen de investeringen er net voor dat het personeelsaantal status quo kan blijven. Het aandeel bedrijven dat een stijging van het aantal arbeidsplaatsen verwacht, ligt met 30% iets hoger dan de 26% van vorig jaar.

In 4% van de investerende bedrijven (vorig jaar 5%) wordt melding gemaakt van een (tijdelijke) daling van het personeelsaantal, bijvoorbeeld door automatisering van een aantal taken. Automatiseringsinvesteringen kunnen in die optiek op korte termijn soms leiden tot een daling van het aantal werknemers, maar op lange termijn tot een gezonder bedrijf met een bestendiging van de tewerkstelling en potentiële groei.

Van alle bedrijven die aangeven dat het personeelsaantal door de investeringen zal stijgen, konden of wilden 3 op 4 een effectief of geschat aantal bijkomende arbeidsplaatsen aangeven in een open veld. De overige 1 op 4 gaven aan daar nog geen eenduidig aantal op te kunnen/durven plakken.

***Opgelet:** aangezien deze bevraging slechts een steekproef is bij het Limburgse bedrijfsleven, kan geen absoluut en volledig aantal arbeidsplaatsen samenhangend met deze investeringen benoemd worden. Het gaat hier om een onvolledige raming, enkel op basis van de bedrijven die een aantal arbeidsplaatsen wilden meegeven of schatten. De onderstaande cijfers zijn slechts indicatief.*

- In ruim 4 op 10 van de investeringsdossiers waar een jobaangroei mee gepaard gaat, worden er 1 of 2 nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd.
- In nog eens 3 op 10 gevallen gaat het om 3 tot 5 bijkomende arbeidsplaatsen.
- In 2 op 10 van de investeringsdossiers wordt melding gemaakt van 6 tot 20 bijkomende jobs in het bedrijf.
- En in iets minder dan 1 op 10 dossiers (8%) is er sprake van meer dan 20 nieuwe jobs.

In totaal wordt melding gemaakt van **meer dan 620 bijkomende arbeidsplaatsen door de bedrijven die in het komende jaar investeren en die al zicht hebben op het geschatte aantal extra jobs in hun bedrijf.**

Vorig jaar werd het aantal bijkomende arbeidsplaatsen door de respondenten geraamd op 550.

2.3. Investerings in overname van andere bedrijven

Aan alle respondenten, ongeacht of ze vandaag concrete investeringsplannen hebben of niet, werd gevraagd of ze actief uitkijken naar **opportuniteiten om door overname van andere bedrijven te groeien.**

1 op 5 van de Limburgse bedrijven zegt vandaag alert te zijn voor dergelijke overname-opportuniteiten. Dit cijfer ligt iets lager dan vorig jaar (toen 1 op 4).

3. Andere investeringen

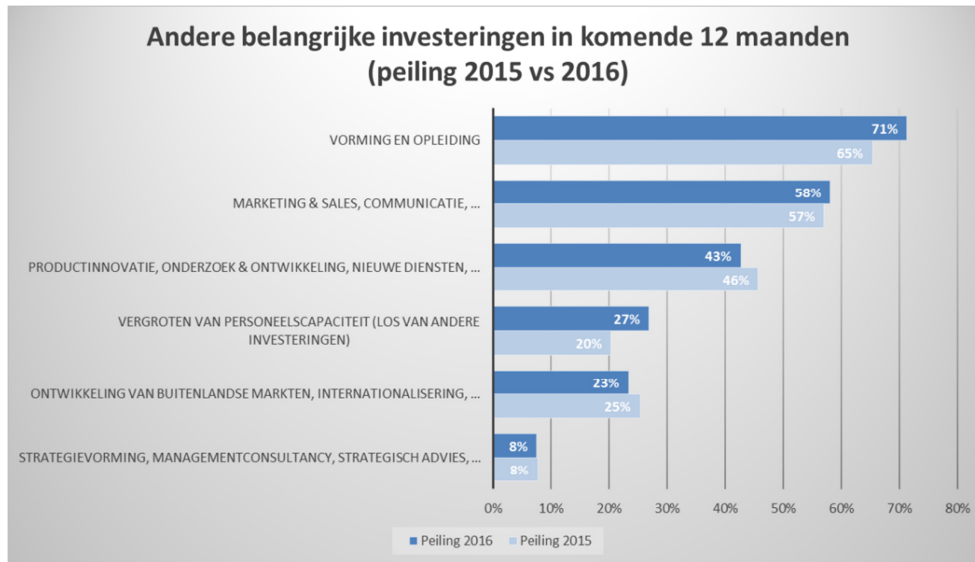
Naast de grote diversiteit in investeringen in vaste activa, staan er bij het Limburgse bedrijfsleven ook nog heel wat uiteenlopende andere investeringen op de agenda.

- **Vorming en opleiding** van het personeel staat **duidelijk bovenaan**: **7 op 10** Limburgse bedrijven trekken hier extra geld voor uit (71%).
- **Marketing & sales en communicatie** komt op de tweede plaats, met bijna **6 op 10** bedrijven die hier expliciet in investeren in het komende jaar (58%).
- Op de derde plaats, maar nog altijd in meer dan **4 op 10** Limburgse ondernemingen, staan de investeringen in **innovatie**: onderzoek & ontwikkeling, nieuwe producten, nieuwe diensten,
- **Ruim 1 op de 4** Limburgse bedrijven (27%) investeert in het **vergroten van het personeelsbestand, los van andere investeringen**. Een bijzonder positief cijfer, want een jaar geleden was dit niet meer dan 20%.
- **Internationalisering** blijkt opnieuw – zoals ook in eerdere Limburgse onderzoeken – nog te weinig bovenaan de Limburgse bedrijfsagenda te staan. **1 op de 4** Limburgse bedrijven investeert in de ontwikkeling van buitenlandse markten.
- **Strategisch advies, strategievorming en het inhuren van managementconsultancy** staat bij slechts **1 op 10** bedrijven op de planning in het komende jaar.

***Opgelet:** heel wat bedrijven die “Neen” als antwoord formuleerden op de investeringsvraag voor deze rubrieken, voorzien in hun budget voor 2016-2017 uiteraard ook algemene middelen voor vorming en opleiding en marketing en communicatie. Het gaat dan echter om recurrente werkmiddelen, en niet om specifieke ontwikkelingstrajecten die als een investering gezien worden.*

In vergelijking met een jaar geleden, zijn er twee tendensen te onderscheiden in de investeringscategorieën. Enerzijds wordt er **nog sterker ingezet op investeringen in vorming en opleiding (van 65% naar 71%)** en anderzijds wint ook het investeren in **bijkomende personeelscapaciteit (van 20% naar 27%)** duidelijk aan belang, terwijl de andere categorieën quasi status quo blijven. Het vergroten van de personeelscapaciteit wipt wel over internationalisering, dat een lichte daling kent.

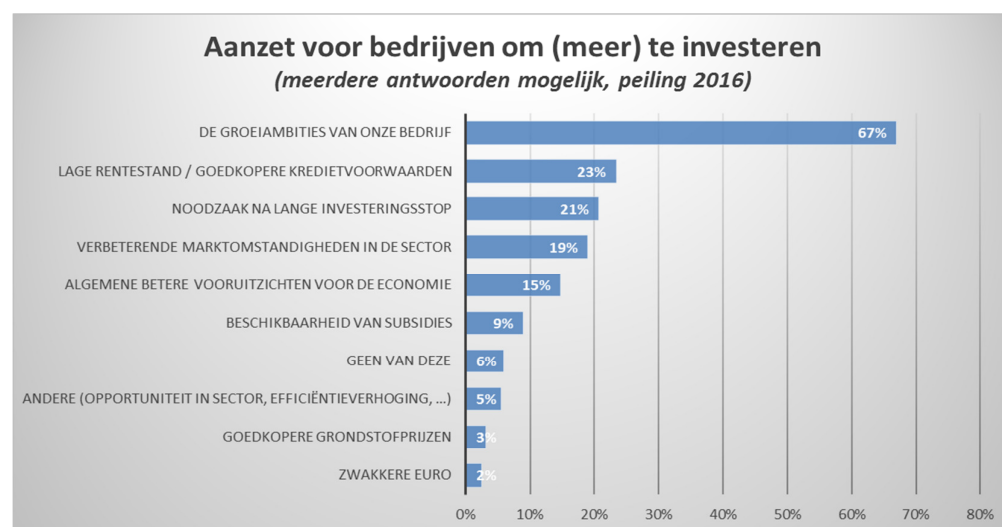

4. Investeren of niet?

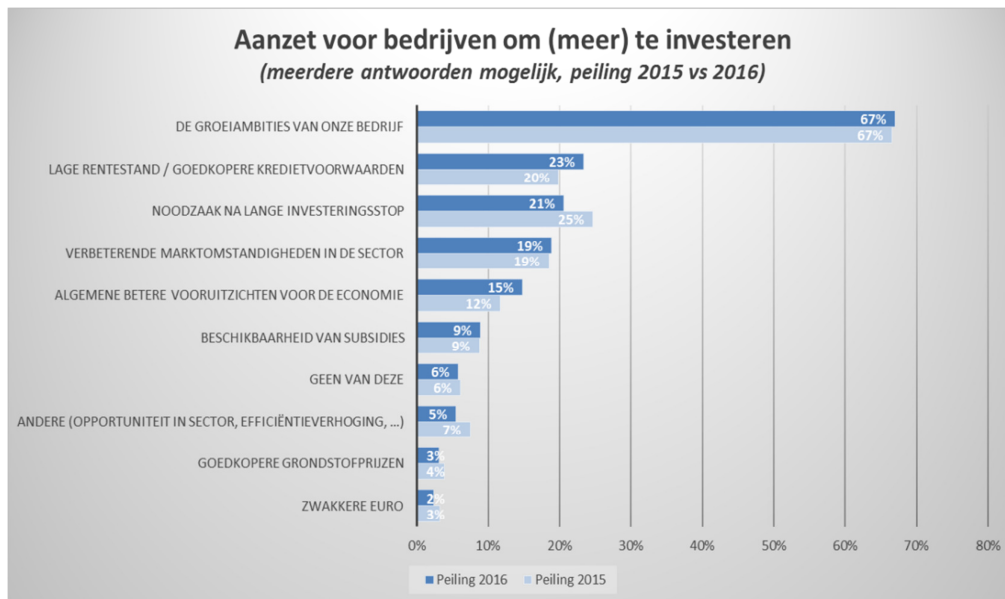
4.1. Redenen om te willen of durven investeren

Bij de bedrijven die in het komende jaar willen investeren, werd gepolst naar de voornaamste **positieve elementen** die hen tot deze investeringen aanzetten. De bedrijven konden hierin meerdere antwoorden aanduiden.

- **Groei, groei en nog eens groei** staat voor het tweede jaar op rij afgetekend op de eerste plaats: **voor bijna 7 op 10 Limburgse bedrijven** geven duidelijke groeiambities de doorslag.
- De **lage rentestand** met goedkopere kredietvoorwaarden komen voor bijna **1 op 4** bedrijven op de tweede plaats, al is dat wel op ruime afstand.
- Opvallend is ook wel dat voor **1 op 5 bedrijven** vandaag investeren een **noodzaak is na een lange investeringsstop**, al is dat minder het geval dan een jaar geleden.
- Voor nog eens **1 op 5** Limburgse ondernemingen zijn **verbeterende marktomstandigheden in de sector** – en voor 1 op 6 de algemene betere vooruitzichten voor de economie - ook een reden om meer of sneller te investeren.
- Alle andere redenen om te investeren worden minder vermeld: de beschikbaarheid van investeringssubsidies door 1 op 10 bedrijven, goedkopere grondstofprijzen of de zwakkere euro door minder dan 5%.

In vergelijking met vorig jaar zijn hier geen opmerkelijke wijzigingen: de groeiambities blijven eenzaam aan de top, de plaatsen 2 en 3 (noodzaak om te investeren na een investeringsstop en de lage rentestand) zijn met elkaar van plaats gewisseld.

4.2. Obstakels om (nog meer) te investeren

Durven of willen investeren is niet evident. Aan alle bedrijven, ongeacht het feit of ze in het komende jaar wel of niet investeren, werd gevraagd welke de voornaamste **obstakels** zijn die hen weerhouden om momenteel (nog meer) investeringen te doen. De respondenten konden ook hier meerdere antwoorden aanduiden.

Opmerking: “terreurdreiging – aanslagen” stond niet tussen de antwoordmogelijkheden in deze vraag, maar werd ook niet door de respondenten vermeld als open antwoord, ook niet bij de respondenten die pas na 22/03 de bevraging invulden.

- Opvallend is dat de **onzekere economische toestand** de lijst nog steeds duidelijk aanvoert, ondanks een duidelijke **daling**. Vorig jaar was dit voor bijna 6 op 10 bedrijven (56%) het

belangrijkste obstakel om (meer) te willen investeren, dit jaar staat dit nog op de hoogste plaats bij meer dan **4 op 10** Limburgse bedrijven (44%). Bij de bedrijven die de knoop al hebben doorgehakt om te investeren wordt dit obstakel door 1 op 3 benoemd (36%), toch een stuk lager dan bij de bedrijven die niet investeren en de bedrijven die nog onbeslist zijn (beide groepen telkens 6 op 10). Er zit bijgevolg bij onze bedrijven nog veel potentieel om te investeren, wanneer de economische toestand (verder) opklaart.

- **Te hoge fiscale en sociale lasten** blijven onmiskenbaar ook een probleem voor bedrijven: **4 op 10** Limburgse bedrijven (42%) blijven met de Belgische loonkostenproblematiek in hun maag zitten. Dit is wel een **sterke daling ten opzichte van vorig jaar**, toen het door 1 op 2 (52%) als obstakel vermeld werd. Dit cijfer schommelt van 35% bij de bedrijven die niet investeren, tot 45% bij de bedrijven met investeringsplannen in het komende jaar.

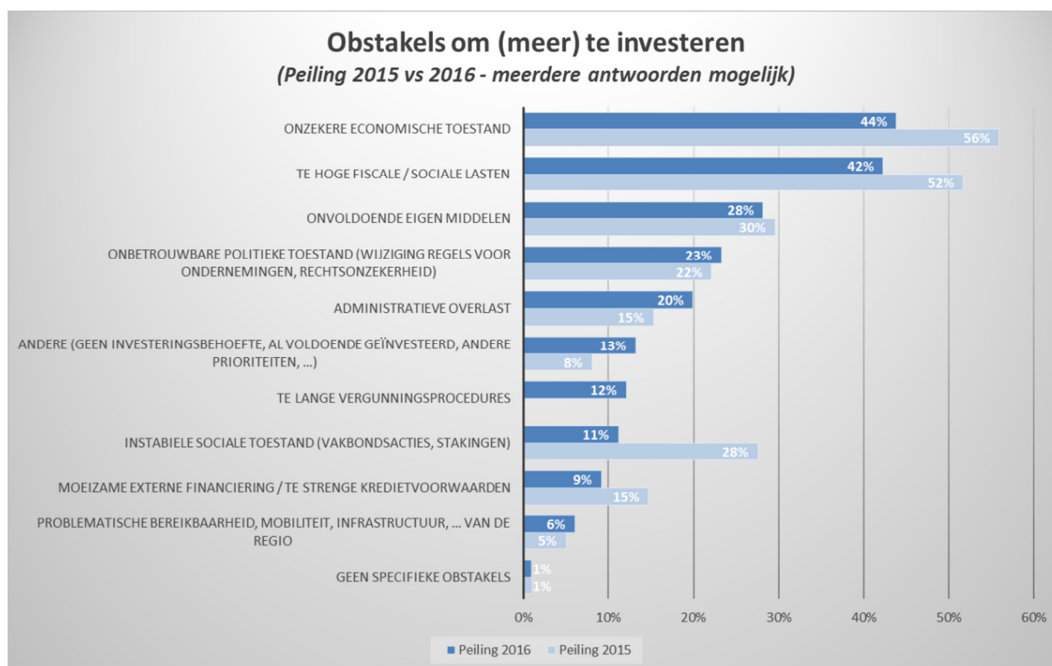
Voor de bedrijven met investeringsplannen staat de loonkost als obstakel op de eerste plaats, ruim hoger dan de onzekere economische toestand.

- **Onvoldoende eigen middelen** worden door **1 op 3** bedrijven vermeld, een gelijkaardig cijfer als vorig jaar. Opmerkelijk is dat dit obstakel heel wat hoger vermeld wordt dan een moeizame externe financiering of te strenge kredietvoorwaarden (met gemiddeld 9% pas op een 8^e plaats). Vorig jaar was dit nog een obstakel voor 15% van de bedrijven.
- Een **onbetrouwbare politieke toestand**, met al te vaak wijzigende regels en cours de route voor ondernemingen, wordt door **1 op 4** respondenten als hinderpaal benoemd, ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar.
- De **administratieve overlast stijgt van 15% naar 20%**, en **te lange vergunningsprocedures worden apart vermeld door 1 op 10 ondernemingen**. In de peiling afgelopen jaar werden 'ingewikkelde administratie en vergunningsprocedures' samen als 1 antwoordmogelijkheid aangeboden. Bij de bedrijven met concrete investeringsplannen worden deze administratieve kopzorgen iets vaker benoemd dan bij de bedrijven die niet investeren of nog onbeslist zijn.

Obstakels volgens investeringsplannen (meerdere antwoorden mogelijk) Peiling 2016	Totaal	Bedrijven met investeringsplannen	Bedrijven die niet investeren	Onbesliste bedrijven
Onzekere economische toestand	44%	36%	59%	60%
Te hoge fiscale / sociale lasten	42%	45%	35%	42%
Onvoldoende eigen middelen	28%	31%	25%	23%
Onbetrouwbare politieke toestand (wijziging regels voor ondernemingen, rechtsonzekerheid)	23%	22%	26%	26%
Administratieve overlast	20%	22%	17%	16%
Andere (geen investeringsbehoefte, al voldoende geïnvesteerd, andere prioriteiten, ...)	13%	9%	29%	10%
Te lange vergunningsprocedures	12%	14%	10%	8%
Instabiele sociale toestand (vakbondsacties, stakingen)	11%	12%	11%	8%
Moeizame externe financiering / te strenge kredietvoorwaarden	9%	9%	8%	13%
Problematische bereikbaarheid, mobiliteit, infrastructuur, ... van de regio	6%	8%	0%	8%
Geen specifieke obstakels	1%	1%	1%	0%

- Opmerkelijk: de sociale acties zitten blijkbaar niet meer zo diep bij onze bedrijven als een jaar geleden. Dit jaar vermeldt nog **1 op 10** (in plaats van 3 op 10 vorig jaar) bedrijven de **instabiele sociale toestand** veroorzaakt door vakbondsacties en stakingen als obstakel.
- Daarna zijn er nog vermeldingen voor een hele resem aan 'andere' obstakels door de respondenten zelf vernoemd (voor 13%: geen investeringsbehoefte, al voldoende geïnvesteerd, andere prioriteiten, de (on)beschikbaarheid van geschikt personeel of bouwgrond, het verkrijgen van een vergunning, ...). Ook moeizame externe financiering (9%, komend van 15% vorig jaar) en een problematische bereikbaarheid van de regio (6%) spelen mee.
- Gemiddeld slechts 1% van de Limburgse bedrijven geeft aan dat er geen specifieke obstakels zijn om te kunnen investeren.

In een algemene vergelijking met de peiling van vorig jaren blijken de **zwaarste obstakels** (onzekere economische toestand, te hoge lasten en de instabiele sociale toestand) **minder door te wegen**, al blijven zeker de twee eerste veruit de voornaamste hinderpalen om (meer) te investeren. Daarentegen vormen de **toenemende administratieve overlast en rechtsonzekerheid en de lange vergunningsprocedures in toenemende mate een rem op investeringen**.

4.3. Maatregelen om (sneller) te willen investeren

Kan de overheid maatregelen nemen om bedrijven te helpen of te overtuigen om (sneller) tot investeringen over te gaan? De Limburgse bedrijven mochten hun **top 3 aanduiden** in een lijstje. Net zoals vorig jaar ging ongeveer 15% van alle respondenten voor de optie "geen van deze".

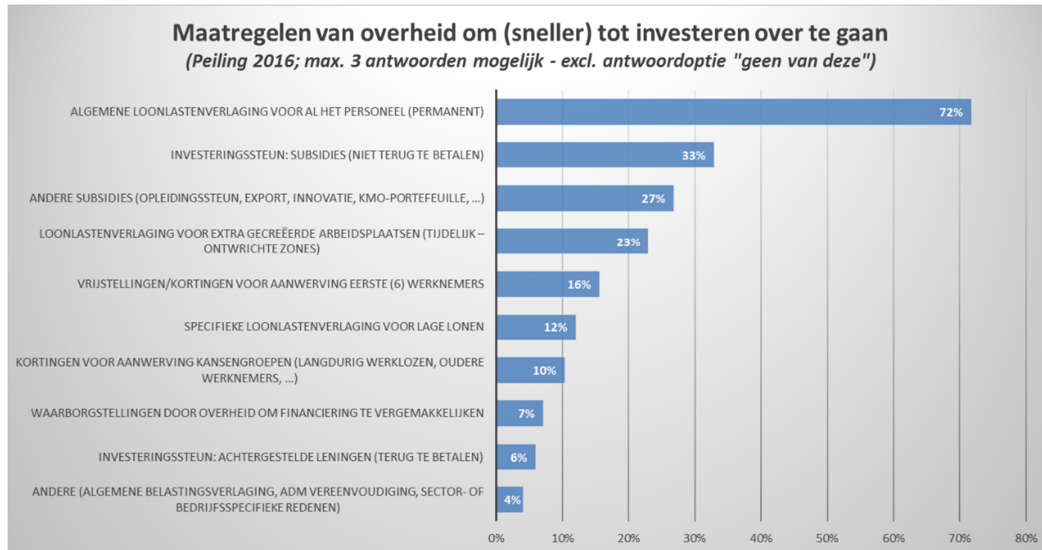
Na uitzuivering van deze 15%, komt de **absolute prioriteit** duidelijk naar voren:

- **Een algemene en permanente loonlastenverlaging voor al het personeel zet aan tot investeren.** Voor **7 op 10** Limburgse ondernemingen staat deze loonlastenverlaging in hun top 3. Opmerkelijk: deze algemene loonlastenverlaging wordt door 70% van de bedrijven met concrete

investeringsplannen naar voren geschoven, maar **bij de bedrijven die niet investeren is deze maatregel een prioriteit voor bijna 8 op 10 bedrijven (79%)**.

Opvallend: de topscore ligt wat **lager dan vorig jaar**, toen stond dit bij 82% in de top 3. De **inspanningen om de lonen te matigen en de - hoewel op het moment van bevraging nog niet in uitvoering zijnde - tax shift worden dus al zeker gewaardeerd**, al blijft er werk aan de winkel.

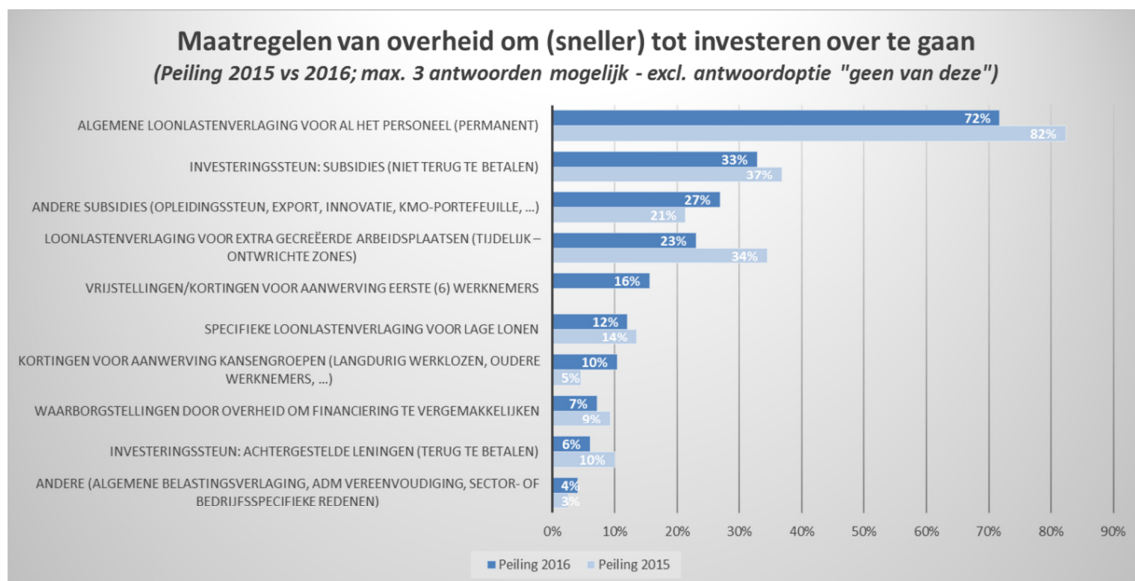
- **Investeringssteun in de vorm van subsidies** (niet terug te betalen) staat op de tweede plaats als ondersteunende maatregel voor de Limburgse bedrijven, voor gemiddeld **1 op 3** bedrijven (33%). Deze score is vergelijkbaar met vorig jaar (37%). Er is geen afwijking tussen bedrijven met en zonder concrete investeringsplannen.

- **Andere gerichte subsidies**, zoals de KMO-Portefeuille, export- en innovatiesteun, opleidingssteun, ... zijn van belang voor **1 op 4** Limburgse bedrijven. Een **toename ten opzichte van vorig jaar**, toen dit door 1 op 5 vermeld werd. Deze andere subsidies zijn wel belangrijker als maatregel voor bedrijven die al willen investeren dan voor bedrijven zonder investeringsplannen.
- Net zoals bij de structurele loonlastenverlaging zien we ook een daling bij de vermelding van een **tijdelijke loonlastenverlaging voor de extra gecreëerde arbeidsplaatsen**. Vorig jaar nog goed als maatregel voor 1 op 3 van de respondenten, vandaag wordt dit vermeld door **1 op 4**. Hier zijn geen opmerkelijke verschillen tussen de bedrijven met en zonder concrete investeringsplannen.
- Een extra antwoordmogelijkheid in de lijst dit jaar was **de vrijstelling van de werkgeversbijdrage voor de eerste aanwerving en de korting voor de 2^e tot en met 6^e medewerker**. Deze maatregel wordt door **1 op 6** van de respondenten als stimulerende maatregel gezien. Opmerkelijk, aangezien de POL-bevraging gehouden wordt onder Limburgse bedrijven die al personeel in dienst hebben. Het is dus wel duidelijk dat bedrijven met personeel het belang van een dergelijke maatregel onderschrijven.
- Overige maatregelen worden minder vermeld:
 - Een **specifieke loonlastenverlaging voor lage lonen** overtuigt globaal gezien te weinig om sneller te investeren. Dit wordt door gemiddeld 12% van de bedrijven benoemd in hun top 3.
 - **Kortingen** voor de **aanwerving van kansengroepen** (langdurig werklozen, oudere werknemers, ...) komen in **1 op 10** van de ingestuurde prioriteitenlijstjes voor, al is dit wel een verdubbeling ten opzichte van de vorige peiling.

- **Waarborgstellingen** door de overheid om financiering te vergemakkelijken en investeringssteun in de vorm van **achtergestelde leningen** (terug te betalen) zijn doorslaggevend voor een 6 à 7% van de Limburgse bedrijven. De achtergestelde leningen worden hoger gequoteerd door de bedrijven met investeringsplannen. Beide maatregelen verliezen wat aan kracht in vergelijking met vorig jaar.

Maatregelen van overheid om (sneller) te investeren, volgens investeringsplannen (max. 3 antwoorden - excl. antwoordoptie "geen van deze") Peiling 2016	Totaal	Bedrijven met investeringsplannen	Bedrijven die niet investeren	Onbesliste bedrijven
Algemene loonlastenverlaging voor al het personeel (permanent)	72%	70%	79%	69%
Investeringssteun: subsidies (niet terug te betalen)	33%	34%	36%	23%
Andere subsidies (opleidingssteun, export, innovatie, KMO-portefeuille, ...)	27%	31%	15%	21%
Loonlastenverlaging voor extra gecreëerde arbeidsplaatsen (tijdelijk – Ontwrichte zones)	23%	24%	26%	15%
Vrijstellingen/kortingen voor aanwerving eerste (6) werknemers	16%	14%	17%	23%
Specifieke loonlastenverlaging voor lage lonen	12%	9%	21%	13%
Kortingen voor aanwerving kansengroepen (langdurig werklozen, oudere werknemers, ...)	10%	11%	12%	6%
Waarborgstellingen door overheid om financiering te vergemakkelijken	7%	7%	6%	8%
Investeringssteun: achtergestelde leningen (terug te betalen)	6%	7%	3%	4%
Andere (algemene belastingenverlaging, adm vereenvoudiging, sector- of bedrijfsspecifieke redenen)	4%	3%	3%	12%

Hoewel subsidies dus zeker niet onbelangrijk zou een **grote meerderheid van de Limburgse bedrijven ze liefst van al afschaffen en omgezet zien een algemene lastenverlaging**. 84% van de ondernemers bleek hier in de peiling van vorig jaar voorstander van (deze vraag werd in dit tweede investeringsrapport dit jaar niet hernomen).

5. Tot slot: 1 stelling over delokalisatie

Stelling: “Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de activiteiten en van de korte of middellange termijn geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland uit te voeren.”

Globaal gezien zeggen 8 op 10 Limburgse bedrijven in België te willen blijven. Deze verankering bleek ook al uit de eerdere vraag bij de bedrijven met concrete uitbreidings- of verhuisplannen. Dit neemt echter niet weg dat gemiddeld **2 op 10 Limburgse ondernemingen wel een delokalisatie overwegen**. In totaliteit is dit eenzelfde percentage dan vorig jaar (tevens 78%).

Peiling 2016	Stelling: Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de activiteiten en van de korte of middellange termijn geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland uit te voeren.					
	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	NIET AKKOORD	AKKOORD	Akkoord	Helemaal akkoord
Bouw	35%	43%	78%	22%	18%	4%
Detailhandel	46%	37%	82%	18%	10%	7%
Diensten	52%	32%	84%	16%	10%	6%
Groothandel	16%	47%	63%	38%	25%	13%
Productie	25%	45%	70%	30%	25%	5%
Totaal	39%	39%	78%	22%	16%	6%

In de dienstensector en de detailhandel ligt het cijfer van bedrijven dat een delokalisatie van bepaalde activiteiten overweegt het laagst op respectievelijk 16% en 18%. **In de productie daarentegen is dit 30% en in de groothandel overweegt zelfs 38% een vertrek uit België.**

In vergelijking met vorig jaar is vooral de toename in de groothandel, van 24% naar 38% opmerkelijk. Het cijfer bij de productiebedrijven van 30% ligt wel iets lager dan de 35% van een jaar geleden, maar blijft als risicofactor toch te groot. De delokalisatieidee bij de diensten daalde ook, van 24% naar 16%, terwijl dit bij de detailhandel (14% naar 18%) en ook de bouwsector (14% naar 22%) sterk steeg.

	Stelling: Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de activiteiten en van de korte of middellange termijn geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland uit te voeren.					
	Peiling 2015	Peiling 2016	Evolutie 2015-2016	Peiling 2015	Peiling 2016	Evolutie 2015-2016
	NIET AKKOORD	NIET AKKOORD	NIET AKKOORD	AKKOORD	AKKOORD	AKKOORD
Bouw	86%	78%	-7%	14%	22%	+7%
Detailhandel	86%	82%	-3%	14%	18%	+3%
Diensten	76%	84%	+8%	24%	16%	-8%
Groothandel	76%	63%	-14%	24%	38%	+14%
Productie	65%	70%	+6%	35%	30%	-6%
Totaal	78%	78%	+0%	22%	22%	-0%

Volgens grootte van zien we de **hoogste overweging voor een (gedeeltelijke) delokalisatie bij grotere bedrijven vanaf 100 werknemers, bij 1 op 3 bedrijven**. Bij de **grootste bedrijven met meer dan 250 werknemers zien we een stijging** van 26% vorig jaar naar 36% die willen delokaliseren nu. **In de groottecategorieën 100-249 werknemers en 50-99 werknemers is er een daling** van telkens een 13%-14% ten opzichte van vorig jaar.

Bij de kleine en middelgrote bedrijven tot 50 werknemers loopt het delokalisatiecijfer op van 17% bij de kleinste bedrijven met minder dan 5 werknemers tot 23% bij de bedrijven met 20-49 werknemers. In vergelijking met vorig jaar zien we hier grosso modo een stijging, met uitzondering van de groep van 5 tot 9 werknemers.

Peiling 2016	Stelling: Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de activiteiten en van de korte of middellange termijn geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland uit te voeren.					
	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	NIET AKKOORD	AKKOORD	Akkoord	Helemaal akkoord
minder dan 5	48%	35%	83%	17%	11%	6%
5-9	36%	45%	81%	19%	13%	6%
10-19	45%	32%	77%	23%	19%	4%
20-49	37%	40%	77%	23%	17%	5%
50-99	34%	47%	81%	19%	13%	6%
100-249	20%	47%	67%	33%	23%	10%
250 of meer	27%	36%	64%	36%	27%	9%
Totaal	39%	39%	78%	22%	16%	6%

	Stelling: Mijn bedrijf overweegt om (een deel van) de activiteiten en van de korte of middellange termijn geplande investeringen in België te schrappen om deze in het buitenland uit te voeren.					
	Peiling 2015	Peiling 2016	Evolutie 2015-2016	Peiling 2015	Peiling 2016	Evolutie 2015-2016
	NIET AKKOORD	NIET AKKOORD	NIET AKKOORD	AKKOORD	AKKOORD	AKKOORD
minder dan 5	85%	83%	-2%	15%	17%	+2%
5-9	76%	81%	+6%	24%	19%	-6%
10-19	82%	77%	-5%	18%	23%	+5%
20-49	80%	77%	-3%	20%	23%	+3%
50-99	68%	81%	+14%	32%	19%	-14%
100-249	54%	67%	+13%	46%	33%	-13%
250 of meer	74%	64%	-10%	26%	36%	+10%
Totaal	78%	78%	+0%	22%	22%	-0%